

B. L. 272^I

DES ERASMI

ROT. RESPONSIO AD PETRI

Cursij defensionem, nullo aduer
sario bellacem.

PRO BEN.

BASILEAE IN OFFICINA PRO/
BENIANA ANNO
M D XXXV

ORNATISSIMO VIRO IOAN

NI CHOLERO PRAEPOSITO

Curiensi Erasmus Roterod.

S. D.

EA quidem sententia erat Cholere candidorum amicorum candidissime, quicquid est istud Cursiani negocij prorsus silentio transmittere, adeoque nullam parere responsionem, ut defensionem illius nec lectione dignarer. Sed amicus quidam egregie cordatus, cuius iudicio plurimum tribuere soleo, quicquid mecum libenter consentire solet, hic dissensit, ratus operae precium, ut seditiosam criminationem, qua me fingit totius Italici nominis hostem, saltem paucis diluerem. In ea sententia quum persisteret, ego magis illius obsequens animo, quam meum sequens iudicium, paginis aliquot carptim degustatis, deprehendi quid erraret Cursius, reique summam unica pagella complexus sum. Eam Romam ad amicos misi, ut apud eruditos me calumnia liberaret. Sed rem insperatam audio: magnis typis excusa est, & per omnes uiarum angulos celeberrima hominum frequentia affixa, quemadmodum a dicta pontificum solent affigi. Ea res male habet

a 2 Cursij

Cursij animum, & atrocem uindictam minitari dicitur. Hoc utrum à beneuolis an maleuolis factū sit, nescio. Meo sanè iudicio nihil opus erat isti camino oleū adijcere. Ut omittam quòd dum Cursium exponunt ludibrio, me quoq; Romæ fabulā faciunt. Ludunt quidem isti, sed quemadmodū solent pueri ranas lapidibus impetentes. Ludunt pueri, sed ranæ ic̄tæ seriò moriuntur. Nunc posteaquam uideo uulgatum, quod inter eruditos premi cupiebam, idem argumentum quod deliniam, paulo tractaui plenius, ac percurri uerius quàm legi totam Petri Cursij apologiam, qua suis Italis & rei bellicæ, & totius eruditionis summam laudem reuindicat, per me ut putat, prorsus ademptam. Mihi quidem ex eo gustu, uisus est uir minime malus, *φιλόπατρις*, latini sermonis copia nō infeliciter affluens: Sed suspicor esse Romæ quosdam male feriatos, quibus non satis est Pasquilliorū iocorū licentia, nisi nunc hos, nunc illos subornent, quorum simplicitate, aut si mauius bonitate, uel ad uindictam, uel ad delicias suas abutantur. Atqui hæc tam prolixa, tam atrox tragœdia ex una uocula nata est, eac̄q; perperam intellectu. Rei summam paucis expediā. In prouerbio Myconius caluus, ex Donati sententia indico Pamphilum in Hecyra Terentiana, Myconiū crispum dixisse, quum Apollodori græca habeat Myconiam caluum, idc̄q; non inscitia Terentij fa

tñ factum sed studio, quo sermo esset festiuor ac face-
 tior. Ridet enim ibi Pamphilus seruū curiosum & gara-
 rulum, quem ablegat in portum, fictis mādatis ut con-
 ueniat hospitem Myconiū, quum illic nullus esset ho-
 spes Myconius. Hic adhuc nihil est quod reprehendi
 possit, sed simile exemplū addo de meo, quod quidem
 inquam ipsum prouerbiū respicit de raris inuentu, ue-
 luti si quis Scytham dicat eruditum, Italum bellacem.
 Hæ tres syllabæ bellacem, uniuersam belli laudem tot
 seculis, tot prælijs, tot monumētis terra mariq; partam
 semel adimūt uniuersę Italię. Atqui ista cogitatio ne in
 somnis quidem unquā in mentē uenit, ut Italię uel pia-
 lum in hoc genere laudis detraherem adderemūe. Sed
 homo barbarus mihi persuaferam bellacem uocari, nō
 esse uirtutis, sed feritatis elogium. Siquidem pleræq;
 huius generis uoces quæ ueniunt à uerbis medijs, de-
 clarant non actionem, sed uitiosum animi habitum: ue-
 lut illa, edere, bibere, loqui, dicere, petere, pugnare, utro
 libet usurpantur uel in laudem uel in reprehensionem:
 at edax, bibax, loquax, dicax, petax, pugnox, non nisi
 uitij cognomina sunt, duntaxat quum de homine præ-
 dicatur, in quem cadit uirtutis ac uitij ratio. Nam spon-
 giam esse bibacem, aut gallinaceos esse pugnaces, natu-
 ræ sunt epitheta. Similiter & bellare ancipiti signifi-
 catu dicitur, Bellax autem nemo dicitur, nisi qui per inge-

in feritatem belli appetentior est quæ oportet. Ita Thra-
ces appellamus bellaces, non quod hi præter ceteras na-
tiones belli gerendi peritiæ præcellerent, sed quod ob
barbaricam immanitatem uitam haberent uilem, te-
mereque ad arma proruerent. Nisi forte Thracum for-
titudinem laudauit Horatius quum ait,

Ocium, bello furiosa Thrace. Aut quum ait,

Natis in usum læticiæ cyphis Pugnare Thracum est.
His etiam immittiore ingenio fucere Scythæ, qui spretis
omnibus disciplinis liberalibus, omne studium cõfere-
bant ad arma, ferarum ritu in campis & plaustris uitam
agentes. Eorumque Scytharum feritas multis etiam prouer-
bijs est celebrata. Videlicet quum orationem atrocem
& inhumanam appellat *συχθῶν ῥήσιν*, uitam agrestem
συχθῶν ἰσημίαν, sermonem inconditum *συχθιμον ἄσµα*.
Eodem carbone notati sunt Cares, quos Homerus ap-
pellat *βαρβαροφώνους*, & Afri. (ra morem

Quod genus hoc hominum, quæ uide hunc tam barba-
Permittit patria: hospicio prohibemur harenæ.

Bella cient, primaque uetant consistere terra.

At qui istiusmodi nationes appellet bellaces, utrum ui-
deatur eas magnifico fortitudinis titulo cohonestare,
an uituperare potius ob barbaricam naturæ feritatem?
Dextræ gerere bellum si uitare non liceat, laudi ducitur,
bellum appetere feritatis ac stoliditatis est. Dissipa in-
quit

quit propheta, gentes quæ bella uolunt. Italus erat qui censuit iniquam pacem æquo bello præferendam. Imò nulli felicius obeunt belli munia, quàm qui primū hoc agūt pro uiribus, ne ueniatur ad manus: id si nō queat obtineri, tum eò conferunt sua consilia, ut bellū quanta minima potest sanguinis effusione citò finiatur. Ad id inutilis est incōsulta temeritas, & sanguinis auida feritas. Iam si quis hic consulat grammaticorum ac dialecticorum filios, negabūt has uoces bellacem & imbellem inter se cōtrarias esse, quòd proferre liceat, qui nec bellax sit nec imbellis, si modo imbellis significat bellandi imperitum, aut bello inutilem. Veluti contator ille Fabius, nec bellax erat nec imbellis. Rursus proferre licet qui idem & bellax sit & imbellis. Tales erant agricolæ qui nuper tantos tumultus excitarunt in Germania: procurrebant in aciem, quasi uellent occidi. Sed inter se pugnant bellax & pacis amans siue pacificus; quemadmodum fortitudo & ignauia. Ad bellicæ uirtutis laudem non satis est animosum esse, & earum rerum quæ belli sunt egregie peritum: Alioqui debebatur hæc gloria Annibali & Alexandro Magno, quorum priorem detestatur Italia, alterum Seneca appellat furiosum iuuenem, uterq; mea sententia iure optimo. Quem regnandi libido propellit ad inuadendum nihil commertus, furiosus est non uir fortis. Fortitudo

a + enim

enim cum uirtute coniuncta est, à cuius cōmercio si dis-
iungatur, fortitudo non erit. Verum de his aliàs. Pote-
ram in hac causa à principe peripateticorū asciscere pa-
trocinium, qui negat esse necesse, ut sententiæ ueritas re-
quiratur in exemplis quæ docendi gratia proponun-
tur, satis est per ea perspicuum fieri quod discitur. Ve-
luti quum Aristoteles ita proponit. Omne a est b, om-
ne b est g, ergo omne g est a. Falsum est quod di-
citur, & tamē exemplum probatur. Item quum Dona-
tus dicit, Virgilius doctissimus poetarum, uel optimus
plebis, non est necesse ut credamus Vergilium fuisse ui-
rum plebis Romanæ optimum. Sed ut falsa sit senten-
tia, tamen exemplū suo fungitur officio. Quod si exem-
pli causa falsis utimur, multo magis licet abuti opinio-
ne uulgari. Quales nunc sint Scythæ nobis incognitū
est, fortassis ea gens nunc est ignauissima luxuq; perdi-
ta, & tamen agrestia ac uiolenta uocamus Scythica, ni-
mirum abutētes olim uulgato rumore. Sic apud qual-
dam nationes Itali audiūt imbelles, falsò an uere mea
non refert. Verum hæc extra causam dixerim, non
quòd ad hæc præsidia uelim confugere. Nihil enim o-
pus, qui nec falsis sum usus in exemplo, nec uulgi rumo-
ribus abusus, sed simpliciter quod sensu uerbis opinor
latinis expressi, Scythicam bellacitatem in Italis raram
esse, Itatorū eruditionem in Scythis esse raram. Ex his
arbitror

arbitror esse perspicuum, nō ignominiaē sed laudis gratia Italo me bellacis titulū ademisse, q̄ Scythas, Thrares & Cares dedecorat. Hic si obiiciet Cursius, nomina quaedam in ax desinentia ancipiti esse significatu, quod genus sunt perspicax & capax, fatebor esse quaedam sed perpauca. At horum de numero non arbitror esse quæ commemoravi. Bellacem laudis gratia neminem memini appellatum, præterquā apud Cursium. Sed largiamur hanc uocem alicubi apud bonos uiros, ac probatos autores inueniri uel ancipiti significatu, uel etiam laudis si libet: fatebitur tamē opinor frequentissimo usu sonare uitium. Me uero bellacis nomen in malam partem usurpasse satis arguit, quod Scythā cum Italo confero, hoc est, incultā, indoctam, feram ac barbaram gentem, cum natione minime barbara, sed philosophiæ, liberalium disciplinarum & eloquentiæ studio perpolita, quas artes constat nō belli sed pacis alumnas esse: significans interim eum absurde facturum, qui quod est Italorum transferret in Scythas, contrā, quod Scytharum transferret in Italos. Porrò quū Scytham & Italum nomino, nō designo singulos, sed gentem in genere. Nā fieri potest ut inter Italos inueniantur quibus adsit Scythica feritas, & inter Scythas reperiuntur qui liberales calleāt disciplinas, qualis olim fuit Anacharsis, sed utrūq; rarum fuerit, sicut apud Myco-

b nios

nios ratum erat inueniri crispum. Nec uideo quo consilio Cursius hic admisceat Pœnum, fortassis ut obscureret dissimiliū nationum collationem. Atqui Pœnus extremo loco mihi ponitur, duobus exēplis ab Italō Scythāq; diremptus. Quid igitur postulat Cursius, ut Italum pronunciemus ita bellacem quemadmodum Scythæ, Thraces & Cares dicuntur bellaces? An hoc illius animo nō erit satis, sed exiget ut dicamus Italum omnibus illis barbaris nationibus bellaciorem? Tum uero mihi uiderer Italiam insigni aspersisse ignominia, meritoq; in me prouocaret omniū militū gladios, omnium eruditorum calamos. Res ipsa opinor iam dudum clamat, nihil hic esse quod quenquam Italum cordatum possit offendere, & qui hanc scribendi materiā Cursio suggererūt, eos ridendi quæsisse occasionem. Iam mihi uide lector, Cursius ex una uocula quantos excitet tumultus. Fingit me impotēti militū Italarum odio flagrantē atq; etiā occæcatū, tam indigne totius Italiæ nationis bellis partam gloriam conspurcasse, ut pro ea uindicanda Itali omnes qui nō aquis pluuijs, ut ait, sed uiuo orationis flumine exundant, dicendi facultate contendere, qui bellicarū uirtutum studio gloriaq; trahūtur, gladijs, telis, equis, uelis depugnare digladiariq; debeant. Et exclamat interim *μάλα τραγικῶς*, o cœlum, o mare, o terra, quod Italos milites, quorū in bello tam

lo tam

Ito tam excellens est uirtus (utar ipsius uerbis) ut huma-
 no captu nequaquam, uix etiã ipso cœlo cõprehēdi queat,
 imbelliæ ignauitiæque damnarim, & omnium nationum
 uictores ipsis etiam Gamphasantibus omnium natio-
 num ignauissimis iudicari posthabendos: quum mi-
 hi nec dux nec miles Italus unquam uenerit in mētem,
 ac dira minatur, nisi mox Stesichorū imiter, canamque
 palinodiam. Cæterum quum crispus ille caluus ante
 tot annos uolitet per manus hominum, tamen fugerat
 Petrum Cursium, & lateret etiam nū, nisi forte quidam
 illi locū in Adagijs cõmonstrasset. Quod ubi factum,
 substitit Cursius sic perturbatus, ut ipse dubitet, attoni-
 tione an irato fuerit similior: tantaque stomachi procella
 cõcitata est, ut minimum abfuerit quin diruptis omni-
 bus modestiæ repagulis uelis remisque in me inuehere-
 tur, nisi pro Pallade Marius impotenter efferuescentē,
 ad hanc qua nunc usus est temperantiam reuocasset.
 Quis obsecro credat *ὕψιστον* qui de nihilo tantos ex-
 citat tumultus: Illud de suo addit, Credo, inquit, quòd
 quoniam in certam hanc ueneras opinionem, latinas li-
 teras Italis iam penitus abs te esse præreptas, rei quo-
 que militaris præstantiã à tuis iam Germanis Italo præ-
 reptam, posteritati insinuare es conatus. Quod quum
 sit seditiosissime dictum, tamen absque risu legere nõ po-
 tui. Nunquam mihi curæ fuit, utra natio bellicis laudi-

b z bus au

bus anteiret. Vtinam Heluetia & Germania minus esset bellax quàm antehac fuit. Quanquã ea iam studio- rum commercio fit mitior. Quod ad eruditionem attinet, ego de Italorum ingenijs semper & magnifice sensi & honorifice prædicauì, nec meas literulas unquã tanti feci, ut uel Germanum quenquam præ me contempserim, nequã quicquã fateor libentius quàm omnia mea esse infra mediocritatem, tantum abest ut existimem literas latinas per me præreptas Italię. Iam tamen non est philosophicę mentis, cuiquam nationi additum aut auersum esse, quòd nulla sit gens quę nõ ex bonis maliscq; permixta sit, tamen in nullam à teneris annis animo propensiore fui quàm in Italiam. Eum affectum non alia res in me genuit quã ingeniorum & eruditionis admiratio, qua tum maxime florebat Italia, quũ apud nostrates ubiq; regnaret horrida barbaries, & omnis literaturę politionis odiũ capitale. Magnoq; studio frequenter molitus sum iter in Italiam. Primum adolescens annos natus fermè septemdecim. Rursus ex Hollandia annos natus xx. Iterum è Lutecia natus annos xxviii. sed semper quasi fatis ab instituto sum repulsus. Tandem à Guilhelmo Montioio discipulo pertractus in Angliam quum multæ offerrentur, nullam conditionem recipere uolui priusquã uiderem Italiam, idq; feci dissuadentibus amicis omnibus, iam accedens
ad an-

ad annum quadragesimum, mihiq; præter eximias regionis dotes, tantopere placuit illius gentis simplicitas, sobrietas, ciuilitas, candor & humanitas, ut Romæ stauerim figere sedē, in eaq; uelut in cōmuni patria conulescere: idq; adeo fecissem, nisi promissis montibus aureis in Angliam fuisset retractus uerius q̄ reuocatus. Interea quū apud Italos agerem, cum eruditis qui supererant nō uulgaris mihi amicitia intercessit, Bononiæ cum Paulo Bombasio, cuius ingenio nihil unquam expertus candidius, Venetiæ cum Baptista Egnatio, Aldo Manutio, Hieronyno Aleādro, Urbano Regio. Romæ cum Scipione Carteromacho, uiro citra omnem ostentationem undecunq; docto. Is frequenter in cubiculum meum solet improuisus obrepere, & aliquot horas pomeridianas fabulis literatis fallere. Neque mensa tātum crebro mihi fuit cum illo communis, sed aliquoties eodē lectulo dormiuimus. Idem adiunxit mihi Aegidium Viterbiensem, qui post ascitus est in ordinem Cardinaliū. Cum Petro Phædra cuius eloquentiam tum Roma pro Cicerone mirabatur, mihi fuit propinqua familiaritas, cū Iulio Camillo me nonnunquam eadem iunxit culcitra. Cum Francisco Spheula & Philippo Beroaldo iuniore mihi fuit amicitia, Breuiter cum nullo uel mediocriter erudito fuit unquam ulla cōtentio. Nam heroes illi quorum scripta semper

b ; ueneratus

ueneratus sum, iam è uiuis excefferāt. Hermolaus Barbarus, Angelus Politianus, & his posterior Philippus Beroaldus, cuius paulo ante defuncti Bononiæ spirabat adhuc memoria. Aegrè & inuitus reliqui Italiam. Verum ubi reuersus essem in Angliam, & hinc in Brabantiam, cum nulla natione mihi melius conuenit, neque iucundior fuit consuetudo quàm cum Italica, nec de ulla candidius tum sensi, tum prædicauit. Possem id compluribus exemplis docere, si res urgeat. Vnde igitur nunc fingitur istud terq; quaterq; cæcum Italici nominis odium? An quòd laceffitus Prj non pias calumnias depuli? nec honoris illius causa hæreticus haberi sustinui? An quòd in Ciceroniano taxo eos qui perperam & ineptè Ciceronem imitantur? Eosdem palàm iridet Quintilianus, & horum similes Horatius,

O imitatores seruum pecus.

Neminem, ut ait Curtius, illic Italum probo. Imò neminem illic nomino, cui non candide tribuam quod illi debetur laudis, nonnullis etiam aliquid ultra meritum admetior. Num improbantur omnes qui non exacte referunt Tullianam Phrasim? Reñcientur igitur M. Varro, Salustius, Seneca, Quintilianus, T. Liuius, Cornelius Tacitus, Val. Maximus, Aul. Gellius, uterq; Plinius, quorum oratio multum recedit à Tulliana. Quanquam ibi Sadoletum & Bembum patior dī

ci Ci

ci Ciceronianos. Sed horū opinor nihil legit Cursius, tantum ex delatis contexit Apologiam. Fingor Ciceronis hostis & osor implacabilis, cuius ingenium ac reconditam eruditionem magis admiror q̄ eloquentiā. Eloquentiam autem sic admiror, ut palam & ingenue & ex animo fatear, omnes qui per se sunt facūdissimi, ad hunc collatos obmutescere. Sed aliquid ibi detrahitur laudibus Ciceronis. Quid mirum si Ciceronem habemus pro homine? Solus enim deus est, in quo nihil desideres. Quanquam ea referuntur illic à priscis præiudicata, idq̄ non mea sed aliena persona. Si nihil horum recipiunt, quid facient illi qui nuper dialogum edidit de Cicerone relegato & reuocato? Quæ conuitia q̄ atrocibus uerbis illic referūtur in Ciceronē ab homine Italo? Tot locis in meis lucubratiōibus & epistolis laudatur Italia, atque his omnibus dissimulatis profertur nocula bellax. Obiecit & Pius odium Italię, quod citra nomēclaturam notassem quorundam eruditorum impietatem. An odit uniuersam Italiam, qui in certis Italis aliquid uirtutis desiderat? Quid igitur superest, nisi ut omniū nationū hostis & perduellio iudicer? Quod si postulāt ut credamus in Italia nō nasci nisi deos, qd facient tot fabulis eorum qui domum reuersi narrant quid in Italia uiderint? Imò quid si quis referat, qd Itali uulgo iactēt in Italos, in Iannēses, in Bergomates, in Florenz,

Florentinos. Deniq; quid Romæ priuatim ac publice iactent in quosdam eruditos, idq; nominatim, ne Cardinalibus quidē ac summo pontifici parcentes. At ego Germanus nunquam fui tam futilis, ut uulgi fabulas literis cōmitterem. Verum ut hæc obiter incidentia missa faciamus, ad Cursianā Apologiam redeo. Quo uideatur iustis de causis huc adductus, ut tam indignā, tam iniustam ignominiaē notam Italis iniustam aboleret, profert, se suosq; auos, atauos in Italia procreatos. sed has causas habet cum multis Itatorū milibus communes. Quanquā interim periculum est, ne dum auos, proauos, atauos tritauosq; cōmemorat, Gotthos laudet pro Italis. Siquidem cum essem Romæ, quidā eruditi serio fatebantur, heroicis illos uiros Gotthorum aliarumq; barbararum nationum esse progeniem, pusillos quosdam, deformes ac macilentos esse ueras Romanæ stirpis reliquias. Nec illud dissimulabant, plebsq; Italiaē nobiles generis originem ad barbaras nationes referre. Cæterū hoc utcunq; habet, quando tantum audita narro, licet ab Italis, iustiore titulo Cursius suum commendasset officium, si non modò cōmemorasset quòd in Italia natus sit, uerum etiam quòd illic in Christo renatus omnes satanæ pompas abiurarit, detum & per sacerdotij dignitatē Christo factus sit cōiunctior. At in illis quæ illic abiuramus, asciti in Christi

imperatoris

imperatoris militiam , opinor esse & illas æternas belli
 glorias , ouationes ac triumphos , è deuictis hostibus
 reportatas . Christiano sacerdoti mea quidem senten-
 tia magis conuenit , ad bella exhortari quæ sub Chri-
 sti uexillis spiritus sancti copijs geruntur cum uitijs , &
 in hoc eloquentiæ neruos omnes intendere , ut Chri-
 sti maiestas per uniuersum orbem inclarescat , & huius
 uirtus intimis sensibus omnium commendetur . Nunc
 in hoc tam prolixo sermone quum bellatorum laudes
 ultra nubes attollantur , totiesq; legamus , dijs homini-
 busq; inuitis , multisq; in deos atq; homines impie ne-
 farięq; cõmissis , & ab Italia nationes omnes deorum
 cultu superatas , Et , caue per deos obsecro , nusquam ta-
 men nominatur Christus , quum multis uerbis desto-
 machetur in Aquilonem Christianæ religionis uiola-
 torem . Nõ id criminis loco cõmemoro . Existimo Cur-
 sium hominem esse pium , sed studio & usu nitide lo-
 quendi Christum illi non uenisse in mentem . Quin &
 alios audio esse qui quũ se sacerdotes atq; adeo theo-
 logos profiteantur , iustis uoluminibus commendent
 bellum , non laicis tantum , sed episcopis quoq; & mo-
 nachis . Id præter q̃ quod est parum decorum , nihil o-
 pus est nostris hortatibus ad bellandi studiũ . Non de-
 sunt improbissimi extimulatores . Qui nã inquis? Am-
 bitio & regnãdi cupido , auaritia , ira , superbia , stultitia ,
c teme

Deuter. 20

temeritas, ut nihil opus sit sacerdotibus ac theologis canere classicum. Fortasse uetus exemplum reuocabitur, ut posthac iuxta Mosi præceptum, sacerdos militibus prælium inituris sit loco tubæ: Nolite timere, nolite cedere. At mea sententia Christianum sacerdotem magis decet à bellis deterrere, & laicos ad arma spectantes in cōcordiam redigere. Et haud scio an sibi persuaserint esse Ecclesiastica dignitate reuerendos, qui malint esse belli duces quàm id quod esse deberent, scēq; decentius galea quàm mitra credāt ornari. Quandoquidem hic libellus uisus est dignus qui & Romæ excuderetur, & Paulo tertio P.M. dedicaretur. Quāquam id à quibusdam studio persuasum arbitror, ut hominis simplicitatem magis etiam traducerent. Sed his fundamentis feliciter iactis rem aggreditur, ingentem fortissimorū militum ac ducum turmam mihi proferens. Egregium uero campū nactus est, in quo decurrat Cursius, si mihi referre pergat quicquid facinorū uel ante, uel post Urbem conditam ad hanc usq; ætatem gestum est ab Italis, siue in monomachijs, siue in bellis terrestribus ac naualibus, siue in bellis intestinis, siue in bellis aduersus exterarum nationes. At uir æquus, Curijs, Fabijs, Scipionibus alijsq; nimium priscis non uult grauare me. Recentioribus nostraq; memoria gestis uti mauult, in quibus tamen multa sunt quæ multo post æditū calui prouerbium

bium gesta sunt, quum interim me appellet, an ideo putarim Italiam imbelliæ damnandam, quòd Roma sit per Borbonium occupata. Similiter in singulis ferè narrationibus me quasi conscium appellat. At ego ut simpliciter quod res est fatear, quemadmodum è ducum nominibus uix duo aut tria agnosco, ita gestorū nunquam fui curiosus, nec ad ulla fabulas minus attentus esse soleo, toties expertus quàm multa sint belli inania, ut uix unquam audierim duos qui eidem prælio interfuerant in narratione cōsentientes. De fide scriptorum alij uiderint. Quum Aluianus à Venetis cōductus trucidasset Germanos, qui pauci numero per inuia alpiū irruerant in Italiam, eram Venetiæ. Ipsum Aluianum non uidi, quanquam inuitatus sum ab eo ad cœnā. At qui si referam quæ mihi de rebus ibi gestis narrarunt, nō Germani sed Itali, nec quilibet Itali, sed quibus erat cum Aluiano familiaritas, mihiq; ceu Germano eam uictoriam exprobrabant, quum id temporis nondum pedē in ea Germania posuissem, tum quæ in nauigijs audiui ab Italis militibus, qui ei prælio interfuerant, res multū abesset ab ea specie quā nobis uerbis exaggerauit Cursius. Verū id mea nihil refert, per me quidē milites Italię omnes ac duces, Achilles aut Diomedes sunt. Quod gessit ducis Lothoringiæ frater aduersus rusticorum manū è propinquo audiuiimus, de Italarum

manu nihil accepimus. Et ea res longe secus habet quàm ad Cursum delata est. Ait triginta milia fuisse trucidata. Vix erant decem milia. Nec agebat de religione Christiana, sed agricolæ cupiètes herile iugum excutere, ducebatur aliquot latronibus mouerunt eos tumultus. Itaque uereor ne Cursius in cæteris quoque commemorandis simili fide sit usus. Porro quoniam illic Aluiani nomen aliquot paginas explet, credas laudari non mercenarium ducem, sed Camillum quempiam aut Scipionem, qui pro tuenda patria semet omnibus periculis obiecerit. Subolet mihi in cuius gratiam hoc argumentum suscepit Cursius. Nihil igitur superest, nisi ut Aluianum inter bellaces deos relatum hoc carmine consalutemus,

Aluiane dñj beent Te qui beasti Oenotriam.

Verum hæc mihi prorsus extra causam dicuntur, quando mea nihil refert quantum quisque laudis putet in belli peritia militibus Italis tribuendum. Quæ uoces uulgo de Itatorum fortitudine uolunt, me nihil unquam mouerunt, nec super hac re cum quoquam unquam tria uerba commutavi. Cursius mauult Italum bellacem quam disertum, ego malim omnes esse pacificos, Scytharumque ac Thracum dissimiles. Mihi probri uice obicit, quod Phormioni sim quam Annibali similior. Quasi pulchrius ducat, impio, perfido & sanguinario latroni similem esse, quam philosopho. Octauium Augustum non inficior

ficior multa præclare gefisse in armis, bellacem tamen fuisse non uerear inficiari. In huius imperio quod diu-
turnū tenuit nihil accidit illi speciosius, quàm quòd sub
eo Iani templum aliquot annis Romani clausum uide-
runt. Inter laudatissimos imperatores numeratur Pro-
bus, & tamen is pollicebatur se effecturum, ut Roma-
no imperio nullus esset exercitus. Papè, quantum hu-
ius uiri ingenium aberat à titulo bellacis. Rogat ad
quam ætatem spectarit meum prouerbiū. Palàm est
quod ad illam qua iam Italia Græcorum disciplinis e-
rat exulta. Nam antea multum rusticitatis ac feritatis
erat apud Italos, uel Horatio teste,

Græcia capta ferum uictorem cepit, & artes

Edocuit. Olim enim apud Romanos summa laus
erat, dici bonum uirum & bonum agricolā. Nec acces-
sio disciplinarum ademit illis bellandi peritiā, sed au-
xit potius, quando ut ipse fatet Cursius, prudentia con-
silijs animiq; præsentia ueræ fortitudinis laus ac belli-
cæ disciplinæ gloria comparatur, non uitæ prodigalita-
te, non ferina illa rabie, quam barbari pro uirtute ha-
bent. Atqui eam ferinam rabiem ego bellacitatem ap-
pello, & ab Italis in Scythas trāsfero, hoc est totius hu-
ius cōtrouersię caput, atqui hoc ipsum minus est q̄ ni-
hil. Quale uero est circa rem friuolam tantū uerborum
effundere, tam atroces exaggerationes, excitare, tam di-

c ; ra mi

ra minari, tot conuitijs impetere? Quid est, si hoc non est ex musca facere elephantē? Nō est copia Tulliana in casū uerba fundere, nō est rhetorica argumētatio, pro argumētis adducere figmēta, nō est uera *δ'φώρις*, in nugis excitare tragœdiam, & quod nusquam est, id uerborum præstigijs in immensum attollere. Pollicitus fuerat se nullo cōuitio me perstricturū, quum toties crepet teterrimū mendacium, inanissimi impudētissimiq; mēdacij illusionē, quod eò usq; exaggerat, ut futurū arbitretur ut ipsa rerum natura, aut deus aliquo terribili ostento ulciscatur, q̄ Italo non tribuerim Scythicā bellicitatē: nullū enim aliud argumentū hactenus produxit. At qui huiusmodi tumultus propius accedit ad Aiacis imaginē q̄ ad Ciceronis. Ajax quū sequiret & uerbis & uerberibus in porcos, tametsi non lædebat eos quibus indignabat, tamē in animalia sæuiebat, quæ pro fletu grunitū edebant. Cursius adeò sentit in id qd nusq; est. Solent tyrones ad palū exerceri, sed Cursius ueteranus est. Rident qui cum umbris dimicāt. At hic ne umbra quidē est eius rei quā fingit Cursius. Nam umbra licet corpus non sit, refert tamen aliqua corporis lineamenta. At Scythica bellicitas nihil habet simile cum fortitudine bellica, quam Italis uindicat Cursius, ego nō adimo. Paulus apostolus à pugilum certamine ducit similitudinē, quæ propius id representat quod sentimus

mus

mus. οὐ πικρῶς inquit, quasi aerē uerberans. Huiusmodi spectaculū risimus in palatio Iulij Secundi, quò ad taurea ab amicis quibusdam eram pertractus. Nam ipse nunquam cruentis illis ludis ac uetustæ paganitatis reliquijs sum delectatus. Ibi quidem interuallis quę inter taurum occisum & alterum in certamē producendum intercedebant, personatus profiliijt in medium, sinistra manum habens toga obuolutam, dextra gladium gestans, omnesq; gestus imitabatur qui solent esse taurum aggredientium: sensim accedens insidiabatur lateri, mox uelut à tauro uisus refugiebat. Interdum uelut pertinacius insequente tauro togam abiecit. nam ea res solet taurorum impetum remorari. rursus quasi digresso tauro, ad togam recipiendam timide accedebat. Nonnunquam & gladius illi quasi metu excidebat. Interim sub apsidem lapideā quæ est in areæ medio sese abijciebat, quod solet extremū esse refugium tauro pertinacius urgente. Tandem taurū aliquem exanimem transiliebat, equo insidens, quasi uicto insultās. Huius hominis facetia uehemētius me capiebat quàm cętera quę illic gerebant omnia. Ab hac imagine mihi nō multū abesse uidetur Cursius. Omni machinarū genere adorit, Italici nominis osorē, totius Italicę glorię prædonē, qui uniuersæ Italię ademit arma, qui cūctos Italos eruditos præ se scœnum putat. In hunc profertur De

tur Demosthenis acrimonia, Ciceronis copia, ad hunc opprimendum quicquid unquam strenuorum militum aut fortium ducum habuit aut habet Italia prouocat, omnium eruditorum stili acuuntur. Sed interim is quem fingit Cursius, & in quem tantus tumultus excitatur, osor & prædo nusquam est. Nusquam est ille Batauis, qui in prouerbio calui, bellicam laudem adimere tentauit Italiae, quicquam ueluti classicum, quo efferas barbarasque nationes ad Italiae uastationem excitaret, cecinerit. Quid his dici potest atrocius, atqui si uerba ad rem conferas, nonne subito tota tragœdia uertitur in risum. Verum quod ad belli laudem attinet, occasionem qualemcumque dedit bellacis nomen perperam intellectum, aut si malint à me per imperitiam latini sermonis secus quam oportet usurpatum. At qua fronte sumit ueluti nouae inuectiue argumentum, quod uniuersis Italis omnem eruditionis & eloquentiae gloriam mihi uindicem, tanta insolentia, ut meis lucubrationibus tumidus, doctos Italiae ad unum omnes pro feeno cenocum ducam, qui constanter tot testimoniis etiam publicatis, in literis primas tribuam Italiae. Mea uero uel cum Megarensibus nullo in numero poni æquissimo animo feram, quibus adeo non turgesco, ut interdum admirer ullis placere. Quid ni fatear infantiam meam, qui nihil non abortu proijciam, nec unquam à mea desidia impetrare potuerim, ut uel epistolam eandem bis describerem.

Quod

Quod si facerem, si non melius, certe aliquanto minus male scriberem opinor. Hic obiiciet quispiã, si tua tibi displicent, cur effundis tot uolumina? Dicã paucis. Me adolescente in nostrate Germania, regnabat impune crassa barbaries, literas Græcas attigisse hæresis erat. Itaq; pro mea quantulacũq; portione conatus sum iuuentutem ab incitiã cœno ad puriora studia excitare. Neq; enim illa scripsi Italis, sed Hollãdis, Brabantis ac Flandris. Nec omnino male successit conatus meus. Ut autem bonæ literæ seruirêt pietati, scripsi Enchiridion militis Christiani. Adagia locupletavi, quod primæ æditionis puderet nimium ieiunã. E Luciano uerti dialogos aliquot, ex Euripide tragedias duas, nõ ob aliud nisi ut quoniam deerat præceptoris copia, ipse memet in Græco sermone exercerem. Siquidem in hac parte literarum prorsus fui *ἀπορίδαντος*. Præterea nihil ferè scripsi nisi precibus amicorum adactus. Nam ipse malueram alienis legẽdis animũ pascere. Certe hic animus longissimè abest ab ea insolentia, ut non dicam omnes, sed quenquã omnino Italum, Gallum aut Germanum, præ me scœnum esse putem. Itaq; quemadmodum ducum Italarum catalogum citra omnem inuidiam legi, ita eruditorum quos nominatim plurimos recenset, catalogum magna cum animi uoluptate legi, e quibus agnosco nonnullos, quibusdã etiã amicis utor.

d Nec

Nec dubito quin multo plures habeat Italia quæ Cursii recensio. Nec est quod mihi minitetur eos aliquando plura ædituros quæ à me sunt ædita, & fortasse digniora. (sic enim ille loquitur) siquidem ea res mihi hoc erit iucundior, quo maiore luce meam mediocritatē obscurarint. Si ista Cursius ad me scribit, rem officiosam facit: si aduersum me, rem absurdā facit. Ducū gloria ad me nihil pertinet. Eruditorū memoria per quæ est iucunda. Quare nihil est causæ, cur Cursius toties me obsecret, ut ponam odium Italicæ nationis, qui nullius omnino gentis odio tenear, in Italicam quàm in ullam aliā propensior. Ut ponam eruditorū Italiæ contemptum, qui nemini me cōfero, nedum antepono, & his quoque eruditionis eloquentiæque laudem tribuens, qui me plusque hostiliter impetierūt impetuntque. Ne id quidem decoris inuideo Italiæ, quod illi nationum omnium dominatrici non solum uniuersus orbis debeat plurimum, uerum etiam quod illi, ut scribit Cursius, ipsum quoque cœlum debet, debet inquam cœlum ipsum, Quo nomine: Quod deorū cultu omnes exterarum nationes superauit, quodque suis quāplurimis ciuibus in cœlum relatis, cœlitum numerū adauxit, cœlū ipsum reddidit augustius, effecit uenerabilius. Nō enim arbitror illum de Romulo sentire, sed de diuis quos pōtiffices in numero sanctorum habendos censuerūt. Itaque dū seriō iubeor odium
Italiæ

Italiae ponere, sermonem audire uideor, non minus absurdum quæ si iuberet alas & cornua ponere. At quod toties mihi opprobrat, quod in Italia didicerim latinas litteras, atque eadem magistra nitorem aliquem sermonis adiecerim, doleo non esse uerum. Ego ut ante dicere coeperam, iam ferè quadragenarius Italiã adij, non discendi, iam enim serũ erat, sed uidendi gratia. Et utriusque litteraturæ plus habebam ingrediens Italiam quàm extuli, quanquam id omne fateor esse perquam exiguum. Sed quantulumcumque hoc erat libris editis declararam priusquam Italiae limites attingerẽ, Luteciæ æditis adagijs, alijs Luciani dialogis, & duabus Euripidis tragœdijs. Quamquam de tragœdijs sparserunt rumorẽ uanissimũ, eas esse Rodolphi agricolæ, quẽ mecũ fatentũ uirũ fuisse doctissimũ, meque suffuratũ exemplar p̄ meis edidisse. Quid malitiosus? Quũ id tẽporis de Rodolphi bibliotheca ne somniarim quidẽ, actam multi sup̄sint etiã quibus testibus hoc negociũ peregi, ne id quidẽ iusta cura, sed horis ferè pomeridianis inambulãs dũ præderet famuli, interdũ in lecto dum alterũ expecto somnũ. Nec semel ubi successit, uno impetu centũ uersus absolui. Si dicat parũ feliciter uersas, nõ admodũ refragabor, sed in illis nulla syllaba est alterius quã mea. Nec ullius interpretatiõẽ, nec ullis comẽtarijs sum adiutus. quæ si eas censent Rodolpho dignas, magnificẽtius de me sentiũt quã ipse

d 2 sentio. Sed

Sed illic nihil est Rodolphi. Alioqui qui fauent Rodolpho, & omnes illius schedas colligūt, an tam impudens furtum ferrent taciti? At quæ tandem est illa prudentia, qđ hic aut ille dixit in literas mittere: qualia multa prodidit ille Carporum princeps, uir eloquens mini meq; indoctus: qui persuasus ab æmulis scripsit Aldū fuisse herū meum ac magistrū, quum ipse Aldus quendam egregie doctū qui id tēporis unā mecum in iisdem ædibus agebat, sic mecum contulerit, ut diceret illum melius scire græce, me melius latine. Tantū abest ut Aldus me latine docuerit. Hæc nō iactandi gratia, sed dolens refero. Vtinam ea fuisset mea felicitas, ut totam eruditionem Italiæ possim acceptā ferre. Qui legunt æmuloꝝ calumnias, par esset & meas apologias legere. Obijcit mihi Cursius quod D. Paulū phanaticū, D. Ioannem meros crepare mundos literis prodiderim, aliaq; ut ait, dictu cogitatuq; tam turpia, ut ea mihi pius ac uerecundus inimicus exprobrare erubuisset. Et hic exclamatur in impiū religionis illusorē. Sed quid faciet Cursius si respondeā istarum rerū nihil in meis lucubrationibus inueniri. An mihi obijciet Luteri epistolam adeo nō sobriā, ut nec ijs placeat qui Lutero sunt iuratisimi. Sed unde nunc tanta apud illū Luteri autoritas, quem in eodem libello tot cōuitijs proscindit? Si quis hoc ad illū retulit, nō erat Cursianæ grauitatis illic credere: sin legit

legit Luteri criminationē, debuerat & meam legere defensionem. Quod si fecisset, nihil erat opus ista seuera admonitiōe. At si induxit animū credere quicquid scribit Luterus, eadem opera credat illa quæ scripsit in Romanos pontifices & Cardinales. An in me unum ueridicus est? Existimo iam dudū ipsi etiam Cursio exemptam opinionē quam illi quidā infixerant, nec ipsi nec mihi bene cupiētes. Siquidem mihi persuasi Cursium esse uirum bonum, ac sedulò quod agit agere. Proinde lubens illū admonuerim, ne se posthac tam facile permittat instigatoribus, sed suā ipsius Palladem in consiliū asciscat. Si ducit amore patriæ, laudet illā citra cuiusquam iniuriā, citraq; seditiosas cōparationes. Nihil enim erat hic causæ cur barbaras, ut ille uocat, ac feras nationes attingeret, & Germaniā cum Italia cōmitteret, quū in meo prouerbio nulla sit Germaniæ mētio. Laudet prudēter ac moderate, ne plus illi cōciliet inuidiæ quā gloriæ. Laudauit Virgilius Italiā, laudauit Plinius maior iam omni decorū genere florentem. Eam tamē longe moderatius laudarunt quā Cursius. Porro lusisse eos qui Cursiū in hoc prosceniū protruserunt, præter alia multa & illud satis arguit, quòd in carmine præfixo hæc habet sententia. Etiam si Germana pubes totū ebibat Rhenū, nihilominus tamen staturū Italiæ decus: quòd utrū seditiosius an stultius dictū sit nescias. Asscribunt

d 3 eidem

eidem fulmen. Addiderūt mulierē insidentem septem collibus, mundū manum tenentē, Erasmum deiectū in sterquiliniū: nec desunt insignia pontificis, cui persuaserunt opus esse dicandū. Præclare uero de summo pontifice sentiunt, si putant illum talibus libellis delectari. At audio pontificem simul ut sensit excudi, iussisse premi, qua occasione proruperit nescio. Addiderunt aliud lusus genus. Finxerunt prolixā epistolā uelut à me scriptam ad Petrum Cursiū, plenam scurrilibus ineptijs: eamq̃ multis exemplaribus per urbem sparserūt, affingentes id ita me fieri iussisse, Imitati sunt manū meam, atq̃ etiam phrasim. In ea faciunt Erasmū hoc suppliciter agētem cum Cursio, ut premat suam Apologiam, me proxima æditione castigaturū ea quibus offendit. Sensit Cursius fucum, sed in hoc errat, quod existimat eam epistolā à Caluo quodam amico confictā in rem meam, quū ipsa res loquatur ab inimicis confictam, & ni fallor ab ipsdem qui Cursium ad hoc argumentū excitarūt. Festiuus uero lusus effingere manū alienam, & alieno nomine quicq̃d libet in uulgus spargere. Exemplum Romana grauitate dignū. Id quoniam bellū uidetur, quidā in Italia sunt imitati. Atqui quod isti pro lusu habent, olim erat crimen falsi, & famosus libellus, Cæsarumq̃ legibus puniebat. Et tamen ista fiunt sub oculis summi pōtificis & Cardinalium, qui si cohibeāt,
clament

clament Urbem nō esse liberam. Nec me fugit quis sit princeps istarū intemperiarū choragus. Quod nī uerer offendere Christum, quem unū unice propitium habere cupio, breui hinc migraturus, depingeret suis coloribus. Egregiū uero strategema, & Italico dignum ingenio, si quis ipse sui magnificū scribat encomiū, idēq; alterius titulo euulget. Rursus rabiosos scribere libellos in eos quibus male uelis, eosq; subornatis nominibus ædere. Quod exemplū si Germani uicissim imitentur, an nō res exiret in seditiosam rabiē. Nec em̄ desunt qui possent atq; etiā uellēt. Sed ego meos semp ab his intēperijs deterrui. Non hic est musarū ludus, sed furiarū tumultus, indignus non dicā Christianis sacerdotibus, sed ethnicis etiam studiorum cultoribus. Finem faciam mi Cholere. Vix enim credas quā m̄ mihi uideor hoc opellæ male collocasse. Qualecunque tamen est, uolui tuam subire censuram, ut tuo arbitrato uel ædatur uel prematur. Quemadmodū enim uix aliū habeo qui me syncerius amet, qui patrocinetur ardētius, qui consulat fidelius, ita multis experimētis exploratum habeo, mihi feliciter cedere, quicquid tuis geritur auspicijs.

F I N I S

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
per Hieronymum Frobeniū & Nicolaum
Episcopium anno M D XXXV

